

Припрема за 1. вежбу: Објашњења – тачка 1.8; М. Живковић, М. Станивуковић, *Међународно приватно право – Општи део*, Предмет, циљ и назив међународног приватног права, стр. 11-20; О. Станковић, В. В. Водинелић, *Увод у грађанско право*, Београд, 1996, стр. 258-266; Лексикон грађанског права, одредница „имовинско право“.

1. вежба – усмено излагање

ПРЕДМЕТ МЕЂУНАРОДНОГ ПРИВАТНОГ ПРАВА

1. 1. Проблем:

Камионџија Сретен Мраковић из Бујановца возио је камион воћа из Југославије у Немачку. На путу кроз Мађарску, успавао се за воланом и изазвао судар са путничким возилом аустријске регистрације. У несрећи су погинули путници у аутомобилу, брачни пар турских држављана, радника на привременом раду у Аустрији, који су кренули из Беча у своју домовину да би тамо провели празнике. Иза настрадалог брачног пара остало је у животу малолетно дете.

1. 2. Задатак:

а) Усмено излагање на тему предмет међународног приватног права.

1. 3. Упутство за рад:

Од вас се очекује усмено излагање на задату тему. Текст који имате пред собом је пример који треба да вам приближи постављено питање. Користећи горе наведену литературу и законске и конвенцијске текстове из прилога, саставите план усменог излагања.

План излагања треба да обухвати следећа питања:

Који односи чине предмет међународног приватног права? Посебно, треба у задатом примеру разграничити оне правне последице наведеног догађаја које спадају у предмет међународног приватног права, од оних које ту не спадају.

Да ли инострани елемент има исти значај и последице у грађанском и у кривичном праву?

Која питања се постављају у грађанскоправном односу са иностраним елементом?

У којем облику се може испољити инострани елемент? У којем облику се испољава инострани елемент у конкретном примеру?

Да ли је сваки инострани елемент довољна претпоставка за примену норми међународног приватног права?

1. 4. Извори:

1. 4. 1. Значај иностраног елемента у грађанском и кривичном праву

Закон о решавању сукоба закона са прописима других земаља
(„Сл. лист СФРЈ”, бр. 43/82, 72/82 „Сл. лист СРЈ” бр. 46/96) .

Глава прва ОСНОВНЕ ОДРЕДБЕ

Поље примене

Члан 1.

Овај закон садржи правила о одређивању меродавног права за грађанскоправне и привредноправне односе с међународним елементом.

Овај закон садржи и правила о надлежности судова и других органа Републике Србије за расправљање односа из става 1. овог члана, правила поступка и правила за признавање и извршење страних судских одлука.

Глава друга МЕРОДАВНО ПРАВО

Вануговорна одговорност за штету

Члан 28.

За вануговорну одговорност за штету, ако за поједине случајеве није друкчије одређено, меродавно је право места где је радња извршена или право места где је последица наступила, зависно од тога које је од та два права повољније за оштећеника.

Право из става 1. овог члана меродавно је и за вануговорну одговорност за штету која је настала у вези са правним односима из члана 27. овог закона.

За противправност радње меродавно је право места где је радња извршена или где је последица наступила, а ако је радња извршена или је последица наступила на више места – довољно је да је радња противправна по праву било ког од тих места.

Глава трећа НАДЛЕЖНОСТ И ПОСТУПАК

1. Надлежност суда и других органа Савезне Републике Југославије у стварима са међународним елементом

Општа надлежност

Члан 46.

Надлежност суда Републике Србије постоји ако тужени има пребивалиште, односно седиште у Републици Србији.

Надлежност у споровима о вануговорној одговорности за штету

Члан 53.

У споровима о вануговорној одговорности за штету надлежност суда Републике Србије постоји ако та надлежност постоји по одредбама члана 46. и чл. 50. до 52. овог закона или ако је штета настала на територији Републике Србије.

Одредба става 1. овог члана примењиваће се и у споровима против заједнице осигурања имовине и лица ради накнаде штете трећим лицима на основу прописа о непосредној одговорности те заједнице, као и у споровима о регресним захтевима по основу накнаде штете против регресних дужника.

Глава четврта

ПРИЗНАЊЕ И ИЗВРШЕЊЕ СТРАНИХ ОДЛУКА

1. Признање и извршавање страних судских одлука

Статус и појам стране судске одлуке

Члан 86.

Страна судска одлука изједначује се са одлуком Републике Србије и производи правно дејство у Републици Србији само ако је призна суд Републике Србије.

Конвенција о закону који се примењује на саобраћајне незгоде од 4. маја 1971. године

(„Сл. лист СФРЈ - Међународни уговори“ бр. 26/76)⁴

Члан 1:

Ова конвенција одређује закон који се примењује на грађанску вануговорну одговорност која проистекне из саобраћајне незгоде, без обзира на врсту суда који је надлежан да решава.

Члан 3.

Законодавство које се примењује јесте домаће законодавство државе на чијој територији се догодила незгода.

Кривични законик

(„Сл. гласник РС“ бр. 85/2005, 88/2005 и 107/2005)

ГЛАВА ДРУГА

ВАЖЕЊЕ КРИВИЧНОГ ЗАКОНОДАВСТВА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ Важење кривичног законодавства на територији Србије

Члан 6.

(1) Кривично законодавство Републике Србије важи за сваког ко на њеној територији учини кривично дело.

⁴ Конвенција је ступила на снагу 3. јуна 1985. године и важи за Аустрију, Белгију, Белорусију, Босну и Херцеговину, Црну Гору, Летонију, Литванију, Луксембург, БЈР Македонију, Пољску, Словачку, Словенију, Француску, Холандију, Хрватску, Чешку Републику, Швајцарску, Шпанију.

(2) Кривично законодавство Србије важи и за сваког ко учини кривично дело на домаћем броду, без обзира где се брод налази у време извршења дела.

(3) Кривично законодавство Србије важи и за сваког ко учини кривично дело у домаћем цивилном ваздухоплову док је у лету или у домаћем војном ваздухоплову, без обзира где се ваздухоплов налази у време извршења кривичног дела.

(4) Ако је у случајевима из ст. 1. до 3. овог члана у инострану државу покренут или довршен кривични поступак, кривично гоњење у Србији предузете се само по одобрењу републичког јавног тужиоца.

(5) Кривично гоњење странца у случајевима из ст. 1. до 3. овог члана може се, под условом узајамности, уступити инострану државу.

Важење кривичног законодавства Србије за учиниоце
одређених кривичних дела извршених у иностранству

Члан 7.

Кривично законодавство Србије важи за сваког ко у иностранству учини кривично дело из чл. 305. до 316. и чл. 318. до 321. овог законика или из члана 223. овог законика, ако се фалсификовање односи на домаћи новац.

Важење кривичног законодавства Србије за држављанина Србије
који учини кривично дело у иностранству

Члан 8.

(1) Кривично законодавство Србије важи за држављанина Србије и кад у иностранству учини које друго кривично дело, осим кривичних дела наведених у члану 7. овог законика, ако се затекне на територији Србије или Црне Горе или буде екстрадиран државној заједници Србија и Црна Гора.

(2) Под условима из става 1. овог члана кривично законодавство Србије важи и за учиниоца који је постао држављанин Србије пошто је учинио кривично дело.

Важење кривичног законодавства Србије за странца
који учини кривично дело у иностранству

Члан 9.

(1) Кривично законодавство Србије важи и за странца који ван територије Србије учини према њој или њеном држављанину кривично дело и кад нису у питању кривична дела наведена у члану 7. овог законика, ако се затекне на територији Србије или Црне Горе или буде екстрадиран државној заједници Србија и Црна Гора.

(2) Кривично законодавство Србије важи и за странца који према инострану државу или према странцу учини у иностранству кривично дело за које се по закону земље у којој је учињено може изрећи казна затвора од пет година или тежа казна, ако се затекне на територији Србије, а не буде екстрадиран инострану државу. Ако овим законом није друкчије одређено, суд у таквом случају не може изрећи тежу казну од оне која је прописана законом земље у којој је кривично дело учињено.

Посебни услови за кривично гоњење за кривично дело учињено у иностранству

Члан 10.

(1) У случају из чл. 8. и 9. овог законика кривично гоњење се неће предузети, ако је:

- 1) учинилац потпуно издржао казну на коју је у иностранству осуђен;
- 2) учинилац у иностранству правноснажном пресудом ослобођен или му је казна застарела или опроштена;
- 3) према неурачуњливом учиниоцу у иностранству извршена одговарајућа мера безбедности;
- 4) за кривично дело по страном закону за кривично гоњење потребан захтев оштећеног, а такав захтев није поднет.

(2) У случају из чл. 8. и 9. овог законика кривично гоњење ће се предузети само кад се за кривично дело кажњава и по закону земље у којој је дело учињено. Кад се у случају из чл. 8. и 9. став 1. овог законика, по закону земље у којој је дело учињено за то кривично дело не кажњава, кривично гоњење се може предузети само по одобрењу републичког јавног тужиоца.

(3) У случају из члана 9. став 2. овог законика, ако је у питању дело које је у време кад је извршено сматрано кривичним делом према општим правним начелима признатим у међународном праву, гоњење се може предузети у Србији по одобрењу републичког јавног тужиоца, без обзира на закон земље у којој је кривично дело учињено.

Урачунавање притвора и казне издржане у иностранству

Члан 11.

Притвор, свако друго лишење слободе у вези са кривичним делом, лишење слободе у току екстрадиционог поступка, као и казна коју је учинилац издржао по пресуди иностраног или међународног кривичног суда урачунаће се у казну коју изрекне домаћи суд за исто кривично дело, а ако казне нису исте врсте, урачунавање ће се извршити по оцени суда:

Законик о кривичном поступку

(„Сл. гласник РС“ бр. 46/2006)

Глава II

НАДЛЕЖНОСТ СУДОВА

2. Месна надлежност

Општа правила одређивања месне надлежности

Члан 25.

(1) Месно је надлежан по правилу, суд на чијем подручју је кривично дело учињено. Кривично дело је учињено како у месту, где је учинилац радио, или био дужан да ради, тако и у месту где је последица у целини или делимично наступила. Код покушаја кривичног дела надлежан је суд оног подручја, у коме је предузета или пропуштена

последња радња, а ако је последња радња предузета или пропуштена ван територије Републике Србије, суд оног подручја у коме би последица кривичног дела требала да наступи.

(2) Ако је кривично дело учињено на подручјима разних судова или на граници тих подручја, или је неизвесно на ком је подручју учињено, надлежан је онај од тих судова који је по захтеву овлашћеног тужиоца први започео поступак, а ако поступак још није започет – суд коме је прво поднесен захтев за покретање поступка.

Одређивање месне надлежности према пребивалишту или боравишту окривљеног

Члан 28.

(1) Ако није познато место извршења кривичног дела или ако је то место ван територије Републике Србије, надлежан је суд на чијем подручју окривљени има пребивалиште или боравиште.

(2) Ако је суд на чијем подручју окривљени има пребивалиште или боравиште већ започео поступак, остаје надлежан и ако се сазнало за место извршења кривичног дела.

Одређивање месне надлежности према месту хватања или самопријављивања окривљеног

Члан 29.

Ако није познато место извршења кривичног дела ни пребивалиште или боравиште окривљеног, или су оба ван територије Републике Србије, надлежан је суд на чијем се подручју окривљени лиши слободе или се сам пријави.

Одређивање месне надлежности у случајевима да је кривично дело учињено у Републици Србији и ван њене територије

Члан 30.

Ако је неко лице учинило кривична дела у Републици Србији и у Републици Црној Гори, односно и у иностранству, надлежан је суд који је надлежан за кривично дело учињено у Републици Србији.

Глава XXXIV

Извршење кривичне пресуде иностраног суда

Члан 511.

(1) Домаћи судови неће поступити по молби иностраног органа којом се тражи извршење кривичне пресуде иностраног суда.

(2) Изузетно од одредбе става 1. овог члана, домаћи суд ће извршити правноснажну пресуду у односу на санкцију коју је изрекао инострани суд ако је то предвиђено међународним уговором или на основу узајамности и ако санкцију изрекне и домаћи суд према кривичном законодавству Републике Србије.

(3) Надлежан суд доноси пресуду у већу из члана 24. став 6. овог законика. О седници већа обавестиће се јавни тужилац и бранилац.

(4) Месна надлежност суда одређује се према последњем пребивалишту осуђеног лица у Републици Србији, а ако осуђено лице није имало пребивалиште у Републици Србији – према месту рођења. Ако осуђено лице није имало пребивалиште нити је рођено у Републици Србији, Врховни суд Србије ће одредити један од стварно надлежних судова, пред којим ће се спровести поступак.

(5) Стварно надлежан суд је суд одређен законом.

(6) У изреку пресуде из става 3. овог члана суд ће унети потпуну изреку и назив суда из иностране пресуде и изрећи ће санкцију. У образложењу пресуде, изнеће разлоге којима се руководио приликом изрицања санкције.

(7) Против пресуде могу изјавити жалбу јавни тужилац, осуђени или његов бранилац и лица из члана 388. став 2. овог законика.

(8) Ако страни држављанин осуђен од домаћег суда или лице овлашћено уговором поднесе молбу првостепеном суду да осуђени издржава казну у својој земљи, првостепени суд ће поступити по међународном уговору или на основу узајамности.

Уступање кривичног гоњења страниј држави

Члан 513.

(1) Ако је на територији Републике Србије кривично дело извршио странац који има пребивалиште у страниј држави, тој држави се могу, ван услова предвиђених у члану 517. овог законика, уступити сви кривични списи ради кривичног гоњења и суђења, ако се страна држава томе не противи.

(2) Током претходне истраге и истраге одлуку о уступању доноси надлежни јавни тужилац. До ступања оптужнице на правну снагу одлуку о уступању на предлог јавног тужиоца доноси истражни судија, а до почетка главног претреса – веће (члан 24. став 6).

(3) Уступање се може дозволити за кривична дела за која је предвиђена казна затвора до десет година, као и за кривична дела угрожавања јавног саобраћаја.

(4) Ако је оштећени држављанин Србије и Црне Горе, уступање није дозвољено ако се он томе противи, осим ако је дато обезбеђење за остваривање његовог имовинско-правног захтева.

(5) Ако се окривљени налази у притвору, од стране државе затражиће се најкраћим путем да у року од петнаест дана извести да ли преузима гоњење.

Преузимање гоњења домаћег држављанина за кривично дело извршено у иностранству

Члан 514.

(1) Захтев стране државе да се у Републици Србији предузме гоњење држављанина Републике Србије или лица које има пребивалиште у Републици Србији за кривично дело извршено у иностранству, упућује се са списима надлежном јавном тужиоцу на чијем подручју то лице има пребивалиште.

(2) Ако је надлежном органу стране државе поднесен имовинскоправни захтев, поступиће се као да је тај захтев поднесен надлежном суду.

(3) О одбијању да се предузме кривично гоњење, као и о правноснажној одлуци донесеној у кривичном поступку, обавестиће се страна држава која је упутила захтев.

1. 4. 2. Правни односи који чине предмет међународног приватног права

Закон о решавању сукоба закона са
прописима других земаља

Глава прва
ОСНОВНЕ ОДРЕДБЕ

Члан 1.

Овај закон садржи правила о одређивању меродавног права за статусне, породичне и имовинске, односно друге материјалноправне односе с међународним елементом.

Овај закон садржи и правила о надлежности судова и других органа Републике Србије за расправљање односа из става 1. овог члана, правила поступка и правила за признање и извршење страних судских и арбитражних одлука.

Закон о парничном поступку
(„Сл. гласник РС” бр. 125/2004)⁵

ДЕО ПРВИ – ОПШТЕ ОДРЕДБЕ
ГЛАВА ПРВА – ОСНОВНЕ ОДРЕДБЕ

Члан 1.

Овим законом уређују се правила поступка за пружање судске правне заштите по којима се поступа и одлучује приликом решавања грађанскоправних спорова из личних, породичних, радних, трговачких, имовинскоправних и других грађанскоправних односа, осим спорова за које је посебним законом предвиђена друга врста поступка.

1. 5. Судска пракса:

У СФРЈ се могу признати и извршити само такве стране судске одлуке које су донете у грађанским стварима.

Побијаним решењем одбачен је предлог западно-немачког управног органа, као повериоца, да се на основу његових одлука које се у Западној Немачкој судски извршавају, спроведе извршење наплатом одређених свота од Јурја Ч. као извршеника, које он дугује на име неплаћених пореза.

Из образложења:

Првостепени суд је тај предлог одбацио сматрајући да признање таквих страних одлука не спада у судску надлежност, јер се не ради о одлукама страног суда него страног управног органа, па да зато суд није надлежан ни да одлучује о предлогу страног управног органа да се донесе решење о извршењу, а то све с обзиром на одредбе чл. 16-20. Уводног закона за Закон о парничном поступку (УЗЗПП – Службени лист ФНРЈ бр. 4/57).

Жалба тражиоца извршења није основана.

Побијено решење, упркос разлозима који за овај суд нису довољни, ипак је правилно.

⁵ Са даљим изменама у „Службеном листу СФРЈ” бр. 36/77, 36/80, 69/82, 58/84, 74/87, 57/89, 20/90, 27/90, 35/91, и „Службеном листу СРЈ” бр. 27/92, 31/93, 24/94, 12/98.

У разматрању ове ствари потребно је најпре поћи од тумачења члана 16. УЗПП у коме се види да закон одређује критеријуме с једне стране за признање страних одлука у статусним стварима, док с друге стране те критеријуме одређује за извршење одлука страних судова.

Правна теорија је такву законску стилизацију протумачила у смислу да се по одредбама тога закона могу признати и извршити само одлуке страних судова, а не и одлуке других страних органа.

Међутим, и уз такво тумачење поставља се питање, како треба просуђивати оне стране одлуке које додуше нису донете од страног суда, него од, на пример, страног управног органа, али су по прописима стране државе у којој је та одлука донета, оне у свему изједначене са судским одлукама, па их судови чак и извршавају, како се то наводи и у овој ствари.

Зато је и судска пракса пошла тим правцем, да страним одлукама сматра и одлуке других органа, ако су у држави у којој су донете изједначене са судским одлукама и судским нагодбама.

Такав став праксе, ипак, не даје основа за схватање какво се износи у жалби, јер и у таквом случају за суд остају два задатка, које треба да реши.

У првом реду, суд треба да пресуди да ли је таква страна одлука уопште судска одлука, односно с њом изједначена. У томе би домаћи суд требало да се равна према праву државе у којој је таква одлука донета, па би јој, као у овој ствари, могао и требао признати својство судске одлуке.

Ипак, то још увек не би било довољно за признање такве одлуке као подобне за извршење у нашој земљи, јер ту подобност треба оцењивати према праву државе у којој би страну одлуку требало признати, а за то је меродавно само право државе признања.

Зато се у жалби погрешно поставља да самим тим што се у држави одлуке та одлука изједначава са судском одлуком и извршном исправом, на основу које се може вршити судско извршење, то обавезује државу признања да такву одлуку призна као извршну исправу, и то за судско извршење.

Из цитираног члана 16. УЗПП јасно произлази да наша држава признаје само такве судске одлуке које су донете у грађанским стварима. Шта је „грађанска ствар” јасно произлази из члана 1. ЗПП (спорови из личних породичних односа, из радних односа, те из имовинских и других грађанско-правних односа). Према томе, акценат није толико на судској одлуци, колико на садржају те судске одлуке.

Кад, пак, ЗИП у члану 16. тачка 2. наводи као извршне исправе и одлуке у управном поступку, ограничава их само на такве које гласе на испуњење новчане обавезе.

Међутим, у томе закон ставља тежиште на „грађанску ствар” јер и онда када одлука управног органа гласи на испуњење новчане обавезе, неће увек бити подобна и за судско извршење ако то не допушта посебни закон.

Управо Закон о порезу грађана СР Хрватске („Народне новине” бр. 53/77) у члану 201. најпре нормира да решење о одређивању принудне наплате пореза из покретне имовине (а то је према члану 203. истог закона у првом реду готов новац) доноси порески орган, на чијем се подручју налази та имовина.

Дакле, по том пропису решење о извршењу доноси тај орган, а само извршење спроводи порески орган општине који је донео извршну исправу, тј. решење о разрезу пореза.

Према томе, није уопште битно, што је одлука управног органа у страниј држави изједначена са судском одлуком и с извршном исправом за судско извршење, а што и наша држава може према својој пракси признати, него је једино битно то, може ли се таква одлука страног управног органа, која је и од стране државе и од наше државе призната као судска одлука, по законима наше земље уопште судски извршити.

Очито је, да се према цитираним прописима наше земље одлука страног управног органа у овој ствари не може признати ни извршити, јер се њен садржај не односи на грађанску ствар у смислу члана 1. ЗПП, него на пореску ствар, коју по закону наше државе као државе признања, могу извршити само управни (порески) органи и то по посебним прописима, а не по одредбама ЗИП који регулише само судско, а не и административно извршење, осим кад је то по посебним законима другачије одређено.

Будући да је у овој ствари по посебном закону (Закону о порезима грађана) регулисано да се пореске ствари извршавају у административном извршењу, а не у судском, правилно је првостепени суд, пазећи и по службеној дужности да ова ствар не спада у судску надлежност, предлог одбацио".⁶

1. 6. Изводи из литературе:

1. 6. 1. „Постоји укоренењено и готово универзално начело да судови једне земље не примењују казнене и пореске законе друге земље... Питање да ли страни закон спада у категорију таквих закона које енглески судови неће примењивати, решава се по енглеском праву. Дакле, није релевантно да ли се по страном праву конкретни закон сматра казним или пореским."⁷

1. 6. 2. „Сваки уговор, који није уговор међу државама као субјектима међународног права, има свој темељ у неком националном закону. Питање који је тај закон, предмет је оне гране права, која се данас најчешће означава именом међународно приватно право или теорија сукоба закона. Правила тога права могу бити заједничка за више држава и установљена међународним уговорима или обичајима, и у том случају имају карактер правног међународног права, које уређује односе међу државама. Али изван тих случајева треба сматрати да наведена правила чине део интерног права".⁸

1. 7. Питања и даљи задаци:

1. 7. 1. Амерички аутор Јингер наводи следећи пример у својој књизи *Choice of Law and Multistate Justice*:⁹ Авионска несрећа догодила се у Француској. Убрзо након по-

⁶ Решење Врховног суда Хрватске Гж 561/80 од 6. 5. 1980. Збирка судских одлука бр. 2/80, одлука бр. 149. стр. 155 и *Преглед судске праксе* бр. 17/80, стр. 107.

⁷ Dicey and Morris, *Conflict of Laws*, eleventh edition, стр. 100-101.

⁸ Стални суд међународне правде у Хагу, 1929. године, Серија А, бр. 20 и 21, *Случајеви српских и бразилских зајмова у Француској*, преузето из: Б. Ајзнер, *Међународно приватно право I*, Загреб 1953. године, стр. 40.

⁹ K. F. Juenger, *Choice of Law and Multistate Justice*, Dordrecht, Boston, London, 1993, стр. 2.

летања ка лондонском аеродрому, авион ДЦ-10, власништво турске авио-компаније, срушио се у шуму Ерменовил у близини Париза. Погинуло је свих 133 путника, који су били држављани различитих држава са пет континената и 13 чланова посаде турског држављанства. Претпостављени узрок несреће био је недостатак у конструкцији врата за пртљажник, која се у датом случају нису закључала пре полетања. Са којим земљама је правни однос повезан? Која се питања постављају у датом случају?

1. 7. 2. Који аргумент је навео првостепени суд у одлуци наведеној под бр. 1.5. да одбаци предлог за признање и извршење стране одлуке? Који је главни аргумент на који се ослања другостепени суд да би потврдио одлуку првостепеног суда? Данас се код нас одлуке пореских органа о наплати пореза могу извршити у судском извршном поступку – да ли то утиче на релевантност правног става заузетог у овој одлуци? Покушајте да прецизније формулишете правило које је садржано у наведеној одлуци суда.

1. 7. 3. Због чега се у домену грађанског и привредног права одступа од правила да суд увек примењује само своје право, право државе којој припада?

1. 7. 4. Упоредите норму о одређивању предметног поља примене из члана 1. Закона о решавању сукоба закона са нормом о предметном пољу примене Закона о парничном поступку. Изведите закључке о томе да ли се закони у којима су садржане примењују на различите односе. Да ли нека од ових норми садржи термиолошке мањкавости?

1. 7. 5. Претпоставимо да наш држављанин који се налази на „привременом раду“ у Швајцарској подигне у Новом Саду, против своје супруге, швајцарске држављанке, тужбу за развод брака. Која питања мора да размотри општински суд коме је захтев поднет? Шта мора да учини Швајцаркиња ако жели да закључи нови брак у својој земљи?

1. 7. 6. Питања:

- а) Да ли је међународно приватно право међународно или унутрашње право?
- б) Шта изазива појаву сукоба закона и сукоба јурисдикција?
- в) Који су појавни облици иностраног елемента?
- г) Када постоји инострани елемент у субјекту?
- д) Када постоји инострани елемент у објекту?
- ђ) Наведите пример у којем је инострани елемент везан за радњу која доводи до настанка правног односа.
- е) Која могућност се појављује у грађанској ствари са иностраним елементом, а не постоји у кривичноправној ствари са иностраним елементом?
- ж) Која су најважнија питања на која одговара међународно приватно право?
- з) Како називамо право које суд треба да примени ради решавања једног спора са иностраним елементом?

1.8. Објашњења

1.8.1. Предмет Међународног приватног права. Међународно приватно право је грана права која садржи правне норме које уређују грађанске и трговинске односе који су својим чињеничним елементима везани за две или више држава. Норме међу-

народног приватног права одређују а) право које ће се применити на грађанскоправни и трговинскоправни однос са иностраним елементом, б) надлежност судова и органа управе да расправљају о таквом односу и в) услове за признање и извршење одлуке страног суда донете поводом таквог односа. Ова основна питања међународног приватног права и низ других, постављају се због тога што савремени свет чини велики број држава које доносе сопствено законодавство и имају сопствено судство. Законодавна и судска надлежност државе није неограничена, већ је по природи територијална, односно простира се на лица и ствари која се налазе на територији дате државе, над којима држава може ефикасно вршити своју власт. Међутим, пошто лица и ствари који се налазе на територији једне државе нису заувек везани за то место (осим некретнина), већ се могу кретати и међусобно саобраћати преко државних граница, креирају се животињи односи који су међународно обележени и за чије је уређивање, самим тим, заинтересовано више држава. До привременог или сталног преласка, односно, премештања лица и ствари на територију друге државе и до комуникације, додира и интеракције са лицима и стварима изван државне територије, долази из различитих разлога – ради задовољења економских, политичких, личних потреба и интереса. У таквим условима, јавља се потреба за разграничењем, односно ограничењем, просторне важности прописа појединих држава и разграничењем, односно ограничењем, територијалне надлежности њиховог судства (или других органа), а све чешће и за посебним материјалним регулисањем таквих интернационалних односа.

Проблеми одређивања територијалног домаћаја прописа и надлежности државних органа који су проузроковани појавом ситуација са међународним елементом, јављају се и у другим гранама права, нпр. у кривичном, управном, пореском праву, а не само у грађанском и трговачком праву. Специфичност решавања ових проблема у области грађанског и трговачког права, јесте међутим, у системски прихваћеној могућности да се на правни однос са страним елементом који припада овим областима, примени страно (а не само домаће) право и да се призна пуно дејство иностраној судској одлуци.

1. 8. 2. (Ино)страни елемент, елемент иностраности, међународни елемент, међународно обележје. Сваки однос који је регулисан грађанским или трговинским правом може бити уједно предмет регулисања међународног приватног права, уколико садржи инострани елемент. Такође, појава иностраног елемента у грађанском поступку, било да се ради о парничном, ванпарничном или извршном поступку, може да представља разлог за одступање од општих правила и примену посебних правила, тј. норми међународног грађанско-процесног права, као дела међународног приватног права. Да би одређени односи, поред тога што су предмет грађанског, привредног или грађанског процесног права, били уједно и предмет међународног приватног права, неопходно је да буду чињенично везани за две или више држава. Прекогранични (ино)страни, или међународни елемент је оно што издваја грађанскоправни однос у посебну категорију и чини га предметом међународног приватног права. Инострани елемент у правном односу може бити везан за учеснике, предмет, и правне чињенице релевантне за настанак, промену или престанак правног односа. У грађанском поступку, страни елемент се најчешће везује за учеснике у поступку (странке или суд) или за доказна средства (сведоци, исправе). Физичко лице као учесник правог односа може имати пребивалиште, бора-виште у иностранству, или страно држављанство, а правно лице (привредно друштво,

удружење, државни орган) може имати страну државну припадност односно „националност“ на основу места оснивања или седишта у иностранству. Ствари које су предмет неког права могу се налазити у иностранству или могу имати страну државну припадност (превозна средства). Такође, имаћемо страни елемент у предмету, ако је радња која је објект грађанско-правног односа извршена или треба да се изврши у иностранству (нпр. испуњење уговора), или ако је духовна творевина која је предмет ауторско-правне, патентне или друге заштите први пут објављена или регистрована у иностранству. Радње релевантне за настанак, промену и престанак правног односа (нпр. склапање и развод брака, закључење и раскид уговора, извршење деликта) могу се догодити у иностранству или на палуби страног брода или ваздухоплова и тада такође имамо у правном односу инострани елемент, без обзира што су сви субјекти правног односа домаћа лица. У једном правном односу инострани елемент може се испољити на основу једне или више чињеница (на пример један од супружника је странац и брак је закључен у иностранству). Сваки од елемената правног односа може бити делимично домаћи, а делимично инострани (нпр. једна од уговорних страна је домаћи, а друга инострани држављанин).

Инострани елемент представља сигнал упозорења¹⁰ да за тај случај може бити предвиђена примена посебних прописа – норми међународног приватног права. Можда је домаћи суд ненадлежан за дати спор или је предвиђена примена страног права. Да ли ће инострани елемент заиста утицати на надлежности или довести до примене посебних материјалних норми у конкретном случају зависи од тога да ли му је законодавац придао значај релевантне околности за ту врсту односа. Суд и други орган који решава о грађанским односима и примењује прописе требало би увек да констатује постојање иностраног елемента у правном односу и његов значај за одређивање своје међународне надлежности и меродавног права.

1. 8. 3. Области науке Међународног приватног права. Поред тога што означава скуп норми које спадају у једну грану позитивног права, назив међународно приватно право означава и једну област правне науке. Правна наука која се бави међународним приватним правом (теорија или доктрина међународног приватног права) проучава правне норме којима се регулишу грађански и трговачки материјални и процесни правни односи са иностраним елементом, као и појмове, начела, теорије и институте значајне за примену тих норми.

Због разноврсности норми и ширине подручја које обухватају грађанско-правни и привредно-правни односи са међународним обележјем, нису сви сложни око тога, шта спада у предмет науке међународног приватног права:

1. Ши́ра концепција, у предмет међународног приватног права сврстава следеће области:

- сукоб закона - колизионе норме које одређују које ће се право применити на правни однос који је везан за више држава;
- сукоб јурисдикција - процесноправне норме које одређују
 - а) међународну надлежност суда у правном односу који је повезан са више држава,
 - б) положај и дејство страних судских одлука и

¹⁰ Н. Катичић, *Оптеги о Међународном приватном праву*, Загреб, 1971. године.

в) друга питања која проистичу из коегзистенције судова различитих држава;
- супстанцијалне норме међународног приватног права које уређују правни однос везан за више држава;

2. Ужа концепција, у предмет међународног приватног права сврстава само сукоб закона и сукоб јурисдикција и

3. Најужа концепција, према којој у предмет ове дисциплине спада само сукоб закона.

У домаћој доктрини (правној науци) међународног приватног права, по угледу на стране узор, предмет се дели на три области: а) сукоб закона б) сукоб јурисдикција и в) правни положај странаца (који обухвата део супстанцијалних норми међународног приватног права). Поједини аутори као четврту област наводе права домаћих лица да ступају у правне односе са иностраним елементом. У основном закону у области међународног приватног права – Закону о решавању сукоба закона са прописима других земаља из 1982. године – регулисана је материја сукоба закона и сукоба јурисдикција.

Можемо рећи да у модерно доба код нас и у свету приметно расте значај и обим посебних супстанцијалних (материјалних) норми намењених непосредном уређивању грађанскоправних и трговачкоправних односа са иностраним елементом. Те норме се стварају и усвајају како у националним законима тако и у међународним уговорима и другим међународним изворима права. Оне се тешко могу заобићи и неизбежни су део целовите слике предмета теорије међународног приватног права. Стога их многи страни аутори који се баве међународним приватним правом укључују у свој предмет разматрања, јер оне представљају само други метод регулисања истог типа односа

Међународно приватно право, као научна дисциплина, може се такође поделити на општи и посебни део. У општем делу изучавају се појмови, институти, теорије, начела и норме који су од ширег или општег значаја за њен предмет проучавања, чија примена потенцијално долази у обзир у сваком приватно-правном односу или грађанском поступку са иностраним елементом. У посебном делу изучавају се правила која важе за правне односе у оквиру посебних грана грађанског права (статусног, породичног, наследног, облигационог и стварног права) када су ти односи везани за више држава. Из посебног дела међународног приватног права издвојиле су се у новије време неке уже специјализоване дисциплине правне науке, као што су међународно трговачко право и право међународне трговинске арбитраже. Поједине материје посебног дела међународног приватног права изучавају се у оквиру посебних правних дисциплина грађанског и привредног права које обухватају како норме за унутрашње односе тако и норме за односе истог типа са иностраним елементом (нпр. менично и чековно право, ауторско и патентно право, саобраћајно право, право осигурања, итд.). Материја општег дела међународног приватног права представља нужну подлогу за проучавање посебних норми међународног приватног права у оквиру уже специјализованих научних дисциплина.

1. 9. Чланци у домаћој периодици:

Анали Правног факултета у Београду 5/1982 - посебан број посвећен деоби на јавно и приватно право; Д. Алагић, Сукоб закона суверених правних поредака, Југословенска ревија за међународно право, 1969, стр. 41; М. Бартош, Криза међународног приватног права,